

Een nieuwe onderklasse

Europa kan migrantenstroom niet aan

We hebben migranten nodig om het vuile werk te doen en de gevolgen van de vergrijzing op te vangen, zeggen Europese migratiedeskundigen. Maar als er te veel komen, ondermijnen ze onze welvaartsstaat. Een oplossing: illegalen gedogen, maar wel uitsluiten van onze voorzieningen.

Door Margalith Kleijwegt, foto Ad van Denderen

Je heil elders zoeken – het is van alle tijden. Maar dat migranten daarin gedwarsboemd worden, is relatief nieuw. Tot de Eerste Wereldoorlog werd migratie als iets positiefs beschouwd. Alleen sterke, ondernemende mensen namen die stap. Pas na de Tweede Wereldoorlog werd migratie in toenemende mate iets voor zieligerds, constateert hoogleraar migratiegeschiedenis in Leiden Piet Emmer.

'Migreren werd steeds meer geassocieerd met vlucht en verdrijving. Het werd iets voor arme sloebers uit de derde wereld, of voor asielzoekers. Migreren, dat deden losers die in Europa op verhaal mochten komen. Het oorspronkelijke mededogen sloeg om in afkeer.'

Niet dat de nieuwkomers zich daardoor lieten ontmoedigen, integendeel. Steeds meer mensen namen de afgelopen jaren de beslissing om naar het rijke Westen te komen. Dat werd ook veel makkelijker. 'Een vliegticket is zo goedkoop geworden,' verklaart Piet Emmer, 'dat Europa nu ook voor grote groepen slecht opgeleide mensen bereikbaar is.' En dat brengt problemen met zich mee: 'Ik durf te wedden dat er absoluut geen paniek is als er morgen duizend Hongkong-miljonairs op de stoep staan; we zullen ze zelfs hartelijk verwelkomen. Maar als er duizend Pathaanse schaapherders op de deur kloppen, denken we: wat moeten we met die mensen!' Dat is wel een begrijpelijke reactie, vindt hij. 'Immigranten zijn de laatste dertig jaar een financiële last geworden. Wij moeten vroeger opstaan en harder werken om in hun levensonderhoud te voorzien. En dan zorgen ze nog voor problemen ook.' Die situatie hebben we deels aan onszelf te wijten, vindt hij. 'Al die hulpprogramma's en begeleiding hebben weinig opgeleverd. Inburgeren doe je als je voor jezelf kunt zorgen, en dan spreek je meestal ook wel Nederlands. Laat daarom de markt zijn werk doen, dat is veel effectiever.'

Emmer werkt samen met onder anderen Klaus Bade, hoogleraar geschiedenis aan de universiteit van Osnabrück, op het Netherlands Institute for Advanced Study in the Humanities and Social Sciences (NIAS) in Wassenaar aan de encyclopedie van de Europese migratiegeschiedenis. Ze kunnen daar in alle rust hun onderzoek doen, in een

prachtige villa waar gasten zelfs niet gestoord worden door de telefoon.

Bade maakt zich al twintig jaar druk over een fatsoenlijke migratiewet en is in Duitsland dé specialist op migratiegebied. Duitsland vergrijsd zo snel dat we de welvaartsstaat zonder migranten niet op peil kunnen houden, is zijn overtuiging. Dat betekent niet dat hij de migratie maar op zijn beloop wil laten. 'Het proces móét gestuurd,' zegt hij telkens – hij gebruikt die zin bijna als een bezweringsformule. Maar Bade vindt niet dat je de immigratiepolitiek helemaal aan de markt kunt overlaten, zoals Emmer bepleit. De mensen die Duitsland binnenkomen, hebben ook recht op enige bescherming, vindt hij. Tegelijk moet de last van de moderne volksverhuizing in Europa wel eerlijk worden verdeeld. Want migranten mogen dan nodig zijn, immigratie heeft ook negatieve kanten. Zo veroorzaakt het economische en culturele onzekerheid.

Mensen zijn bang om hun baan te verliezen aan immigranten die ver onder de prijs werken. Hij geeft een voorbeeld: 'Als een Poolse architect bouwvakker wordt en hij krijgt na drie jaar een betere baan omdat hij veel meer kan, wordt dat als een bedreiging ervaren.' Ook vrezen autochtonen dat er van hun eigen cultuur weinig overblijft, zeker nu de islam steeds dominantier aanwezig is.

Je moet het voortdurend over die angsten hebben, vindt Bade. En dat is heel lang niet gebeurd: 'De bevolking in Duitsland stak lang haar kop in het zand, reageerde heel defensief op alle mensen die hier kwamen. We gedroegen ons neurotisch. Maar de enige remedie was toen en is nu nog steeds: blijven uitleggen dat het moeilijk is om zo'n grote groep nieuwelingen op te nemen, maar dat we over tien jaar zullen beseffen dat migranten de gevolgen van de vergrijzing enigszins hebben verlicht. Als we duidelijk maken dat we het systeem zoals het nu is zonder migranten niet kunnen handhaven, begrijpen mensen dat migratie geen bedreiging is, maar juist een hulp.' Nederland was in de ogen van Bade pragmatischer in zijn benadering, toen in de jaren zeventig de eerste Turkse en Marokkaanse gastarbeiders kwamen. 'Jullie gebruikten meteen het woord multicultu-

Een Somalische vrouw loopt door de polder van de Hoeksewaard

reel, jullie gaven toe dat de samenleving voorgoed zou veranderen. Alleen waren jullie zo onverstandig om voor immigranten een aparte, etnische zuil te creëren. Als je Turk was, kreeg je subsidie. En jullie hielden je ogen veel te lang dicht voor de negatieve aspecten van migratie.'

Dat kan nu niet meer: immigratie staat bovenaan de maatschappelijke agenda, het is een verschijnsel dat de politiek niet langer kan negeren. Het is bovendien een grensoverschrijdend probleem geworden. 'Daarom is het zo belangrijk dat er Europees beleid komt,' zegt Bade. Met klem: 'We voeren een wedloop met de tijd. We moeten snel accepteren dat we een immigratiecontinent zijn, heeft EU-com-

missaris Vittorino gezegd. Want als we het daar niet gauw over eens worden, komen de duiveltjes van angst uit hun doosjes. Extreem-rechtse leiders zullen dan aan populariteit winnen.'

Bade beseft dat het immigratieproces maar beperkt stuurbaar is: 'We moeten onze invloed niet overschatten, migratie heeft een heel eigen dynamiek.' Maar toch gaat er ook veel goed, vindt hij: 'Veel problemen lossen zich vanzelf op. Heus, we kunnen veel aan.'

De in Harvard gepromoveerde Franse politicologe Virginie Guiraudon is het eens met Bade dat migranten nodig zijn om de gevolgen van de Europese vergrijzing het hoofd te bieden. Maar Frankrijk

is niet erg in trek bij migranten. Toen het vluchtingenkamp van het Rode Kruis bij Sangatte werd opgeheven, kregen de mannen en vrouwen die daar nog zaten een tijdelijke status in Frankrijk aangeboden. Iedereen weigerde; ze wilden allemaal perse naar Engeland.

Frankrijk staat dan ook dertiende op de lijst van de UNHCR als land waarheen mensen vluchten. 'En dat is laag,' zegt Virginie Guiraudon, die in een prettige multiculturele wijk van Parijs woont. De reden? 'Bijna niemand die naar Frankrijk vlucht, krijgt een status.'

Na de Tweede Wereldoorlog moedigde Frankrijk immigratie aan, maar later sloeg dat om in angst

'Al die hulpprogramma's hebben weinig opgeleverd. Laat de markt zijn werk doen, dat is veel effectiever'

Piet Emmer, hoogleraar migratiegeschiedenis

voor met name moslimimmigranten. Le Pen wist die angst politiek uit te buiten, en links had er geen goed antwoord op. Nog steeds is het in Franse linkse kringen verdacht om te zeggen dat migratie ook problemen veroorzaakt.

Intussen is het aantal immigranten sinds 1994 met negen procent afgenomen. Wel wonen er bijna een miljoen illegalen in Frankrijk, die in restaurants werken, in de schoonmaak of de bouw. Ze worden in de regel met rust gelaten, en af en toe is er een generaal pardon. 'Zo hou je de onderklasse beheersbaar,' zegt Guiraudon. 'En voorkom je te veel sociale onrust.' Het debat in Frankrijk concentreert zich op integratie, zegt ze. 'Wij hebben van jullie de inburgeringscursus overgenomen. Ik weet niet of de bedenker, de socioloog Han Entzinger, daarvan op de hoogte is.'

Alle West-Europese regeringen zijn er inmiddels van doordrongen dat migranten nodig zijn. Want we hebben te weinig dokters, verpleegsters, en ict'ers. Maar ook voor het simpele werk in de horeca, de schoonmaakbranche en de huishouding zijn geen autochtone Europeanen meer te vinden. In Italië hebben heel erg veel gezinnen een buitenslands kindermisje, zegt politicoloog Andrew Geddes, verbonden aan de universiteit van Liverpool. 'Iedereen vindt dat doodnormaal. Er is nu eenmaal werk dat wijzelf niet meer willen doen, ook niet als we werkloos zijn. Dan leven we nog liever van een schamele uitkering.'

Geddes, auteur van het zojuist verschenen boek *Immigration and European Integration*, houdt zich al jaren met migratie bezig. Hij zag hoe de afgelopen negen jaar de wetgeving in zijn land vier keer werd veranderd. 'Een puinhoop,' noemt hij het Engelse asielbeleid. 'Het toelatingsbeleid werd steeds strenger, maar er zat geen enkele gedachte achter.' Ged-

des maakt zich vooral zorgen om de toenemende vreemdelingenhaat. 'De sfeer is hier nog nooit zo anti-buitenlander geweest,' vertelt hij. 'De laatste tijd staan de tabloids vol met afschrikwekkende verhalen over asielzoekers.'

Engeland staat op dit ogenblik bovenaan in de top-tien van bij migranten populaire landen. Honderdduizend mensen vroegen er het afgelopen jaar asiel aan. En dat terwijl het land nauwelijks opvangcentra kent en asielzoekers niet meer dan een aalmoes krijgen om van te leven. Waarom komen de migranten dan toch? De taal is een reden, denkt Geddes, maar ook het feit dat ze zich niet op straat hoeven te identificeren. Er zijn in Engeland hechte netwerken waar mensen op terug kunnen vallen, en bovendien verwachten migranten daar een grote kans op werk.

De Engelse bevolking is totaal in paniek geraakt van dat onverwacht hoge aantal migranten, constateert Geddes. 'Vroeger waren migranten en vluchtelingen in de ogen van de Engelsen alleen een economisch gevaar, nu worden ze ook als potentiële terroristen gezien.' De conservatieve partij heeft voorgesteld asielzoekers op te sluiten zodra ze het land binnenkomen. Ze moeten vervolgens opgesloten blijven totdat het zeker is of ze mogen blijven.

'Dat kost een vermogen,' zegt Geddes, die het een belachelijk idee vindt. Inmiddels heeft Blair een andere oplossing bedacht: hij heeft beloofd dat hij het aantal asielzoekers binnen een jaar tot de helft zal terugbrengen. 'Dat lukt hem nooit,' verzucht Geddes.

De politicoloog maakt zich zorgen over de verrechtsing in Engeland. Hij verwijst naar de populaire website Migration Watch, die onder auspiciën staat van twee geleerden uit Cambridge. 'Die komen met de verschrikkelijkste voorspellingen en ze zijn, zeker bij de tabloids, behoorlijk invloedrijk. Onlangs werd een politiemans door een Algerijns doodgestoken, die moord had een enorme impact. Tony Blair beseft dat issues als asiel, misdaad en terrorisme heel gevoelig liggen. Hij organiseerde onlangs een dag in Downing Street met als thema: hoe moet centrum-links omgaan met de bestaande gevoelens van onzekerheid?' Want ook in Engeland geldt dat links de negatieve kant van migratie te lang taboe heeft verklaard. Linkse politici hebben onvoldoende en te laat onderkend dat sommige buurten last hebben van het toenemend aantal buitenlanders, waardoor het onbehagen kon groeien. 'Dat hebben ze te snel racisme genoemd,' vindt Geddes. De problemen in de oude wijken, zoals in het Noord-Engelse Bradford waar de vlam zomer 2001 in de pan sloeg – er ontstonden rassenrellen omdat blanken zich achtergesteld voelden bij de Aziatische migranten – gaan over uitsluiting, zegt hij. 'Labour kan wel zeggen dat we meer rekening moeten houden met de angst die onder de bevolking leeft, maar het gaat niet alleen om cultuur of om veiligheid. Het gaat erom dat mensen buitengesloten

Migrantenstromen

worden. De welvaartsstaat heeft migranten en werklozen te veel aan hun lot overgelaten.'

Geddes schaaft zich hiermee in de traditie van sociologen die migranten en werkloze autochtonen als één onderklasse zien. Vroeger was solidariteit met de zwakkeren een gouden regel onder deze sociale wetenschappers, maar nu wordt openlijk de vraag gesteld of de welvaartsstaat die solidariteit wel kan dragen. Dat iedereen recht heeft op alle

'Ons systeem kunnen we zonder migranten niet handhaven. Migratie is geen bedreiging, maar een hulp'

Klaus Bade, hoogleraar geschiedenis

voorzieningen, wordt een onbetaalbaar principe. De pensioenen staan onder druk, en het is de vraag of we allemaal even goed tegen ziekte verzekerd kunnen blijven. Langzaam doemt dan ook de volgende vraag op: als we mensen toelaten om hier te komen werken, hebben ze dan net zoveel rechten als de mensen die hier al jaren wonen?

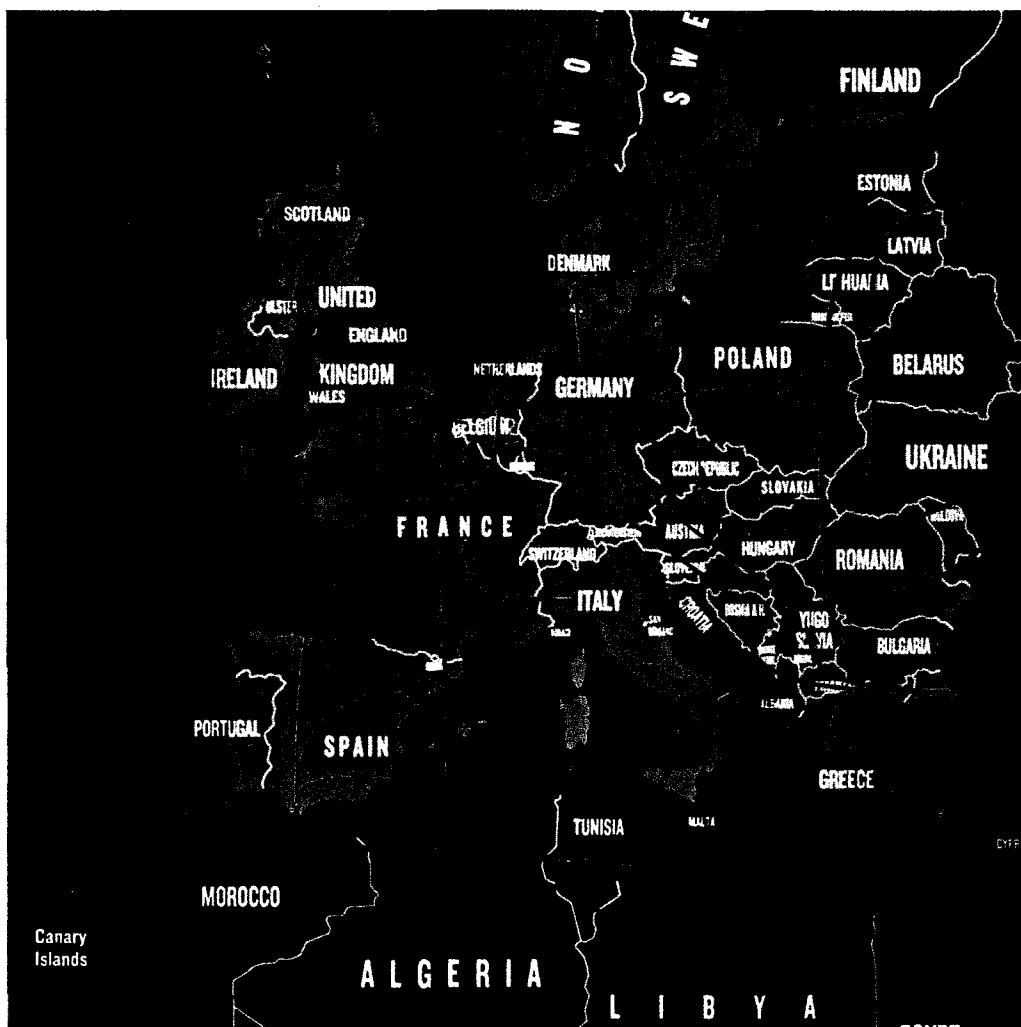
'We willen de verzorgingsstaat niet opgeven,' zegt Godfried Engbersen, hoogleraar sociologie aan de Erasmus Universiteit in Rotterdam. Hij doet al jarenlang onderzoek onder illegalen. Engbersen is een 'linkse' wetenschapper die zich sinds zijn onderzoek naar armoede in Rotterdamse oude wijken, midden jaren tachtig, is gaan realiseren dat de angsten van autochtone Nederlanders serieus genomen moeten worden.

Hij noemt het idee om de grenzen helemaal open te stellen naïef. 'Dat leidt onherroepelijk tot de vernietiging van onze welvaartsstaat. Onze samenleving kent een heel hoog beschermingsniveau en dat willen we handhaven. Om dat te bereiken, moeten we bepaalde groepen heel hard uitsluiten. Daar heeft links de meeste moeite mee.'

Zal het ooit zo ver komen?

'Er zal grote druk op de politiek worden uitgeoefend om de verzorgingsstaat te beschermen. In feite doen we dat nu al, via de koppelingwet. Door migranten die we niet kunnen gebruiken buiten te sluiten van publieke voorzieningen, bewaken we de toegang tot de verzorgingsstaat.'

De welvaartsstaat moet zo min mogelijk nadeel ondervinden van migratie, stelt Piet Emmer resoluut. 'We hebben de welvaartsstaat uitgebouwd als

nooit tevoren,' zegt hij. 'Daarmee hebben we ons heel kwetsbaar gemaakt. We moeten accepteren dat onze verzorgingsstaat onder druk komt, en we moeten hem zoveel mogelijk "immigrantenproof" maken.'

De simpelste manier om dat te doen, is migranten het recht op uitkeringen ontzeggen, zegt hij. 'Je houdt het probleem dat we een aantal dingen uit ons belastinggeld betalen waar migranten wel gebruik van maken, zoals de openbare weg of de bibliotheek, maar dat moet dan maar. Het blijft moeilijk om te bepalen waar migranten wel en niet van mogen profiteren, maar we kunnen de samenleving beslist meer "proof" maken.'

Dan krijg je een tweedeling in de maatschappij.

'Ja, maar er is geen andere keus. Het alternatief is een Berlijnse Muur om Nederland.'

Kunnen we ze niet een beetje laten meedelen?

'Dat doen we al. Je wordt hier niet op straat doodgeschoten. De openbare orde is hier goed geregeld, dat is een luxe. Daardoor alleen al is het hier aangenaam toeven.'

De grote fout die is gemaakt, vindt Emmer, is dat te lang mensen zijn toegelaten omdat ze 'zielig' waren. Hij heeft er bovendien moeite mee dat veel mensen, vooral uit Marokko en Turkije, hier komen via

gezinshereniging. 'Dat is de grootste groep, en er is niemand die ze selecteert. Zo'n familielid kan op zijn of haar beurt ook meteen gebruik maken van onze sociale zekerheid. Ik vraag me af waarom ik met zo iemand solidair moet zijn. Ik gun mensen van harte een huwelijkspartner uit eigen land. Maar waarom moet ik meebetalen aan het binnenhalen van een onbemiddelbare, analfabete bruid uit Marokko?'

Op dit ogenblik komen de meeste immigranten via gezinshereniging of voor studie of werk naar Nederland. Vorig jaar waren dat er ruim 64.750. Het aantal asielzoekers dat naar ons land komt, is sinds de invoering van de nieuwe vreemdelingenwet drastisch gedaald. Afgelopen jaar waren dat er nog maar 18.667 (in 2000 waren het er nog bijna 40.000). Ook Engbersen beseft dat er in de nabije toekomst moet worden nagedacht over de houdbaarheid van onze uitkeringen, pensioenen en ziektekostenverzekeringen. Maar daarnaast zijn migranten domweg nodig, vindt hij: 'Accepteer dat bepaald werk niet meer door ons wordt gedaan. Op de megabatenmarkt in Amsterdam kwam bijna niemand opdagen. Dat is de realiteit. Ik pleit ervoor tijdelijke arbeidskrachten aan te trekken. Als je de deur iets verder openzet voor arbeidsmigratie, is het proces vol-

gehaald. 'Keihard,' noemt Bos de opstelling van Emmer op zijn site. En hij vervolgt instemmend: 'Maar die discussie moeten we wel voeren.' Met deze uitspraak van de leider van de socialisten lijken de ideologische veren van de jaren tachtig definitief afgeschud.

'De schaduwzijde van immigratie is te lang genegeerd,' zegt Engbersen. Hij kijkt peinzend van uit zijn werkkamer over Rotterdam. 'We hebben ons onvoldoende gerealiseerd hoeveel problemen er kunnen ontstaan op plaatsen waar veel migranten bij elkaar wonen. Nederland is niet vol, maar er zijn wel wijken die te veel worden belast. Mensen zijn net gewend aan de Irakezen in hun buurt, en krijgen een week later te maken met een groep Somaliërs. Dat is ingewikkeld. Sommige groepen illegalen zijn betrokken bij criminaliteit en zorgen voor overlast. Daarom was het goed dat burgemeester Cohen de illegale Bulgaren heeft aangepakt.'

Door de verscherping van het beleid komen er steeds meer illegalen, stelt Engbersen. 'De invoering van de koppelingwet en de uitsluiting van illegale vreemdelingen van de formele arbeidsmarkt zorgen voor een groeiende illegale onderklasse. De theorie is dat migranten vanzelf weggaan als ze hier niet legaal kunnen blijven. Bij een deel is dat zo, maar een groot aantal blijft hier hangen.'

De ongelijkheid zal de komende jaren toenemen met het groeiende aantal illegalen, voorspelt Engbersen. 'Hun aanwezigheid zal vanzelfsprekender zijn, maar de maatschappelijke tegenstellingen worden groter. Ze doen werk waar wij onze neus voor ophalen: ze werken in de land- en tuinbouw, ze wassen af in de keukens, ze zitten in de prostitutie of zijn drugskoerier. Binnen korte tijd zijn zij de nieuwe onderklasse, en nemen ze de plaats in van de werklozen.'

'Illegale immigratie zal er altijd zijn,' zegt Klaus Bade. 'Migrantentrekken hierheen vanwege de slechte omstandigheden in hun eigen land. Ze komen alleen als ze weten dat hier werk is. Haal ze uit het donker, maak er af en toe een aantal legaal. Illegalen willen geen Duitser of Nederlander worden. Ze willen geld verdienen en terug naar huis om een eigen zaakje te beginnen.' Bade ziet de toekomst met vertrouwen tegemoet: 'Ik hoop dat mensen hun verstand gebruiken. Natuurlijk ben ik bang voor een tweedeling in de samenleving, voor veel schrijnende gevallen. Maar het zou nog erger zijn als de grenzen gesloten blijven en migratie niet de regel is, maar de getolereerde uitzondering.'

Collega Piet Emmer blijft opgewekt over de ontwikkelingen. Hij heeft niets dan lof voor de illegalen: 'We hoeven ons over hen geen zorgen te maken. Het idee dat ze banen wegnemen, is volstrekt onzin. Door de welvaartsstaat hebben we een bodem gecreëerd, daar ga je niet onder werken. Illegalen doen dat wel. Zij zijn de echte arbeidsmigranten, zij zijn mijn helden. Ze proberen ondanks alle tegenwerking vooruit te komen in de wereld. Dat waardeer ik enorm.'

RUSSIAN FE

'Als je de deur iets verder openzet voor arbeidsmigratie, is het proces beter beheersbaar'

Godfried Engbersen, hoogleraar sociologie

gens mij beter beheersbaar.'

Emmer ziet daar wel wat in, maar vindt dat toelaten maar voor een beperkte periode mag gebeuren. Een paar jaar, misschien soms langer. Bovendien: mensen die ziek worden, kunnen in de toekomst niet automatisch gebruik maken van onze riant ziektekostenverzekering, vindt hij.

Dat de welvaartsstaat zo onder druk staat, komt natuurlijk niet alleen door migranten, benadrukt Emmer, maar bijvoorbeeld ook omdat de pensioenen eigenlijk niet meer op te brengen zijn. Er zal sowieso gesneden moeten worden in de verzorgingsstaat, is zijn overtuiging. 'De WAO, het ziekteverzuim - we hebben zulke schitterende regelingen voor het doorbetalen van loon, dat je je de vraag kunt stellen of dat zo wel kan doorgaan. De problemen worden niet alleen door migranten veroorzaakt, maar ze drukken ons wel met de neus op het feit dat het systeem problemen geeft. En het is nu eenmaal een feit dat veel migranten gebruik maken van uitkeringen.' Daarom is uitsluiting de enige manier waarop we volgens Emmer onze verzorgingsstaat kunnen beschermen.

Een radicaal, onorthodox standpunt, waarmee hij zelfs de website van PvdA-leider Wouter Bos heeft

